

Čustva v *Kmetskih slikah* Janka Kersnika

DOI: 10.4312/Obdobja.44.51-58

Anika Černigoj, Nova Gorica; anika.cernigoj@gmail.com

V prispevku¹ analiziram čustvovanje likov v delu *Kmetske slike* Janka Kersnika. V delu ne najdem veliko kompleksnih predstavitev čustev ali neposrednih poimenovanj čustev, pač pa liki svoja čustva v večji meri izražajo s fizičnimi gestami, mimiko, pogledi ... Prav tako je čustvovanje moških likov prikazano v večji meri, medtem ko je čustvovanje ženskih likov predstavljeno v bolj omejenem obsegu. Ženski liki so tudi bolj nagnjeni k joku, čustvenim izpadom in negativnim čustvom nasploh.

čustva, *Kmetske slike*, Janko Kersnik, emocionalna literarna veda, literarni liki

This article analyzes the characters' emotions in Janko Kersnik's *Kmetske slike* (Scenes of Peasant Life). The work does not contain many complex representations of emotions or direct names of emotions. Instead, the characters largely express their emotions with physical gestures, facial expressions, their eyes, and so on. In addition, the emotions of male characters are shown to a greater extent than those of female characters. Female characters are also more prone to crying, emotional outbursts, and negative emotions in general.

emotions, *Kmetske slike* (Scenes of Peasant Life), Janko Kersnik, emotional literary studies, literary characters

1 Teoretsko ozadje

Povezava med umetnostjo in čustvi ni nekaj novega – že Platon in Aristotel sta razmišljala o čustvih v literaturi in retoriki. V preteklosti so literarne in umetnostne teorije zanemarjale pomen estetske in čustvene razsežnosti oz. vidika, ki ga prinaša literatura (Kim, Klinger 2018), saj je starejše (ne)razumevanje čustev v literaturi »zapustilo izkrievljeno razumevanje človeškega vedenja in neustrezna sredstva za razlago ali celo opisovanje družbenih in psiholoških pojavov« (Hogan, Irish 2022: 1). V sodobnejšem času se je odprl prostor novim vidikom preučevanja, med drugim se je vzbudilo zanimanje za čustva. Termin *emocionalna literarna veda* še ni popolnoma ustaljen, gre pa za vejo literarne vede, ki se ukvarja s preučevanjem čustev v literaturi. Uveljavljati se je pričela proti koncu 21. stoletja: »Morda je najbolj temeljno, da od poznih osemdesetih let prejšnjega stoletja obstajajo poskusi, da bi koncept literarnosti – opredeljujoče lastnosti ali lastnosti literarnega diskurza – povezali s čustveno izkušnjo« (Caracciolo 2022: 53).

1 Prispevek predstavlja nekatere ugotovitve magistrske naloge z naslovom *Čustva v Kmetskih slikah Janka Kersnika z vidika emocionalne literarne vede*, ki sem jo na Univerzi v Novi Gorici napisala pod mentorstvom doc. dr. Ivane Zajc.

Obstajajo različne ravni preučevanja čustev, vseskozi pa moramo imeti v mislih, da literarni liki niso resnični ljudje, zato ne moremo enačiti čustev resničnega življenja s čustvi iz fikcije. Razlika med čustvi v literaturi in resničnosti se kaže na treh ravneh, saj imajo v leposlovju čustva t. i. laboratorijsko lastnost (doživljamo jih na varnem in sami izbiramo, ali se bomo angažirali ali ne, saj lahko knjigo odložimo); ob branju smo bolj podvrženi solzam; čustva ob branju doživljamo in hkrati razmišljamo o njih (Oatley 2002). Reprezentacija čustev v literaturi lahko izhaja iz jezikovnih, slogovnih in simbolnih elementov, ki prikažejo emocionalna stanja. Opis čustev vključuje različne opise čustvenih reakcij likov, uporabo figurativnega jezika, simbolike in drugih pripovednih tehnik, ki bralcu pomagajo razumeti in/ali podoživeti čustva likov.

V prispevku se osredotočam na čustva, ki jih literarni liki izražajo v določenem delu. Čustva, ki jih liki izražajo, so lahko neposredno poimenovana ali izražena z opisi, v besedilih se pogosteje izražajo z besedami, ki bi pri bralcu čustva vzbudila, zato ne smemo podcenjevati vloge opisovanja gest pri upodabljanju čustev: »Pravzaprav si mnogi romanopisci prizadevajo izraziti čustva posredno s pomočjo govornih figur ali katarz najprej zato, ker je čustveni jezik lahko dvoumen in nejasen, in drugič, da bi se izognili kakršnim koli aluzijam na viktorijanski emocionalizem in patos« (Kim, Klinger 2018: 10). Avtorji se poslužujejo raznih reprezentacij čustev, ne zgolj neposrednega poimenovanja čustva, ampak »[t]udi če je upodobitev ustrezna, čustvena izkušnja sama morda ni dober primer čustva, saj se pojavi spontano« (Hogan 2010: 186). Čustveni odziv na fiktivne dogodke v literaturi ni enak čustvenemu odzivu na čustva v resničnem svetu, kjer sledijo posledice, vendar sta oba odziva del našega čustvenega življenja (Hogan 2010).

2 Raziskava izražanja čustev v *Kmetiskih slikah*

V raziskavi Kersnikovega dela *Kmetiske slike* sem se ukvarjala z vprašanjem, kako liki izražajo čustva. Bila sem pozorna predvsem na to, kako čustva posamezno delo ubesedi, nisem se ukvarjala z afektom na bralca, temveč sem zgolj preverjala, kako Kersnik prikaže čustvena stanja posameznih likov v situacijah. Slednje sem preverjala skozi naslednje hipoteze: čustva so v večji meri izražena z opisi telesne govorice, gest, mimike kot pa z neposrednim poimenovanjem (hipoteza 1); čustva likov so predstavljena kompleksno ali površinsko (hipoteza 2);² ženski liki so bolj nagnjeni k joku in čustvenim izpadom kot moški, katerih čustva so pozitivnejša (hipoteza 3), in čustvovanje moških likov je opisano v večji meri kot čustvovanje ženskih likov (hipoteza 4). Hipoteze so bile zastavljene na podlagi dejstva, da gre za delo starejšega datuma in za delo, ki izhaja iz realizma.

Janka Kersnika (1852–1897) umeščamo v obdobje, ki ga na Slovenskem imenujemo med romantiko in realizmom, v širšem evropskem prostoru pa se je v tem času

2 Površinsko opisana čustva ne izhajajo iz avtorjeve nezmožnosti zaznavanja in opisovanja globljih, kompleksnejših čustev, ampak iz dejstva, da slovenščina v obdobju realizma še ni bila razvita do te mere, kot je dandanes, Kersnik pa posledično ni imel tolikšnega besednega zaklada, kot bi ga lahko imel denimo danes.

razvil realizem. Pogačnik in Zdravec (1973) Kersnika označita za »umetniško najmočnejšega pripovednika slovenskega realizma«. V splošnem o realizmu govorimo kot o literarnem obdobju, za katerega velja mit, da so realistična besedila očiščena čustev oz. da je afekt v njih odsoten (Manning 2016). Realistični avtorji uporabljajo različne retorične, metaforične ali simbolične elemente, da predstavijo tisto, česar naj v besedilu navidezno ne bi bilo – afekt oz. čustva (prav tam). Čustva imajo lahko močne jezikovne izraze, ki nakazujejo ton besedila (Kim 2020). »Geste in gibi nudijo avtorjem bogato platno za upodabljanje odtenkov čustev in misli likov. Bežen pogled, obotavljajoč se dotik ali nenaden obrat stran lahko povedo več kot le strani dialoga« (Gautam 2023). Slednje se pokaže na veliko mestih, saj pogosto zasledimo molk, fizični odmik iz situacije, zakrivanje obraza kot prikaz nezmožnosti izražanja čustev literarnih likov.

2.1 Ponkrčev oča (1882)

V sliki Ponkrčev oča pripovedovalec nobenega izmed likov ne opiše tako podrobno, kot opisuje vtise iz narave (npr. nikoli ne izvemo učiteljevega imena). Učitelj svoja čustva, ki so nekompleksna in pozitivna, izraža površinsko in z opisom. Mlado vaško dekle Urška v začetku prav tako izraža nekompleksna čustva, z eno izjemo: »reče ona malo nejevoljna, a vendar ji je silil smeh v zardelo lice« (Kersnik 1982: 7), ko kaže obenem nejevoljo in zaljubljenost. Pripovedovalec še v dveh primerih neposredno poimenuje čustvo, v dveh primerih je čustvo podano s telesno govorico.

V drugem delu slike botra prineseta otroka domov. Pripovedovalec pravi: »Tamkaj tudi ni bil vesel dan« (Kersnik 1982: 8), s čimer površinsko opiše žalost. Znotraj prizora imajo glavno besedo moški liki. Ženski liki izražajo negativna čustva, površinsko in z opisi, izjema je en primer Urške: »Dekle v postelji pa je zakrilo obraz. Tako slabo ji je bilo in tudi tako hudo pri srcu« (Kersnik 1982: 9), kjer se kažejo kompleksnejša čustva. Tudi moški liki v tem prizoru izražajo negativna čustva, izražena površinsko in z opisom.

V tretjem delu pripovedovalec Ponkreca opiše z značajskimi lastnostmi. Berač je v celotni sliki najboljše opisan, vendar le z izgledom. Pripovedovalec na več mestih v tej in preostalih slikah uporablja molk. Tišina je v fikciji enako ekspresivna in evokativna, kot so besede (Gautam 2023). »Avtorji uporabljajo tišino kot orodje za prikaz zapletenih čustev in psiholoških stanj, ki jih je včasih težko neposredno artikulirati« (Gautam 2023). Prav tako na več mestih v tej in ostalih slikah srečamo pojem bolečine, ob kateri liki ječijo. Nemogoče je govoriti o bolečini, ne da bi uporabili »jezik delovanja«, ker se nam bolečina vedno dogaja (Mintz 2013, prirejeno po Biro 2010). Kersnikovi liki povezujejo bolečino z nenehnim ječanjem (podobno tudi v Kmetski smrti). Edino pozitivno čustvo v tretjem prizoru je usmiljenje, vsa čustva so površinska in negativna, v večini primerov gre za podajanje čustev z opisi.

2.2 Rojenica (1884)

Slika Rojenica se prične z vtisi iz narave – čustvovanje rastlin je opisano v večji meri kot pri človeških likih. V kontekstu dreves so njihova čustva poimenovana, pri

človeških likih so čustveni odzivi le opisani. Čustva v tem delu zgodbe so povečini negativna in izražena nekompleksno. Kompleksnejši je en primer: »je sikala bukev, zagrozivši jelki. 'O, le čakaj, če skočim raz skalo, opraskala ti bom tvojo gladko kožo in nekoliko las ti bom tudi poruvala, ti ošabnica prilizljiva!' In stala je res nekoliko grozeče na skali« (Kersnik 1982: 12). Pozitivna čustva so izražena v dveh primerih.

O čustvih Kersnik v preostalem delu piše površinsko. Pripovedovalec Jurčevo ženo opiše z doto in s starostjo – redukcija osebnega življenja se prenese na materialne vidike (podobno se zgodi tudi v *Mamonu*). Čustva so kompleksna v enem primeru: »Sam ni vedel, je li vesel ali ne. Pa vesel je bil, da nikdar tako. [...] Vračal se je pozno domov, vesel in skrben, vse obenem, stopal pa je težko po snegu« (Kersnik 1982: 15). Ostala čustva so prikazana nekompleksno. V sliki naletimo na kar nekaj pozitivnih čustev, čeprav vseskozi prevladujejo negativna. Poleg tega na več mestih naletimo na neposredno poimenovanje čustev, prevladujejo z opisom prikazana čustva.

2.3 V zemljiški knjigi (1884)

Slika V zemljiški knjigi je sestavljena iz zgodbe v zgodbi; skozi obe zgodbi je izraženih malo čustev. V okvirni zgodbi so čustva zdravnika in odvetnika neposredno poimenovana, nekompleksna in kažejo na dobro voljo, saj so njuna čustva pozitivnejša.

V vloženi zgodbi spoznamo Matevža in Adelajdo, katerih žalost je nakazana fizično. Adelajda je edini ženski lik, čustvuje manj kot Matevž, njeno osrednje čustvo je žalost. Čustva so v tej sliki povečini negativna, vendar vidimo raznolikost med moškim čustvovanjem in Adelajdinim, prav tako so čustva v večini primerov podana z opisi in izražena nekompleksno. Izjema je en primer, kjer so čustva kompleksnejša: »Jok je fanta razburil in smililo se mu je dekle. 'Ej, kaj boš vzdihovala – morda pa ni tako!' je dejal, da bi utešil tudi svojo vest in skrb« (Kersnik 1982: 23).

2.4 Mačkova očeta (1886)

V sliki liki ne kažejo čustev, moramo jih prepoznati iz gest in mimike. Pripovedovalec življenje Mačkov opiše kot težko, pravi: »Med seboj tudi niso bili prijazni in marsikaterikrat je nastal kreg v hiši, ker stari ni hotel dati gospodarstva sinu« (Kersnik 1982: 27) – za njihovo nesrečo je bilo krivo posestvo in želja po dedovanju. Izvemo, da Maček ni nikoli za nič prosil, kar sporoča, da je bil stari Maček ponosen in je trpljenje zakrival.

V sliki ni ženskih likov. Čustva so v več primerih neposredno poimenovana. V začetku so čustva pozitivnejša, proti koncu pa se prevesijo v negativna. Naletimo tudi na nekaj mest, kjer so čustva podana z opisi.

2.5 Mohorčev Tone (1886)

Pripovedovalec v začetku opiše okolico. Tone si je bolj kot lepo in mlado ženo želel posestvo, kar kaže na lakomnost. Tonetova žena bolj ali manj molči, ob njeni smrti pripovedovalec nadaljuje z govorom o posestvu. Skozi sliko na več mestih vidimo fizično odmikanje iz situacije ali prekrivanje obraza, poleg tega liki čustva zatirajo/prekrivajo

tudi z molkom ali pretiranim delom. Tudi v ostalih slikah naletimo na to – predvsem pri moških likih.

V sliki prevladujejo moški liki, Cilka čustvuje manj kot Tone in Šimon, njena čustva so bolj negativna. Tone kot glavni lik največ čustvuje, čeprav v enem primeru pokaže kompleksnejša čustva, saj strast do Cilke prebudi v njem še ljubosumje in jezo, ko vidi, da ima Cilka raje Šimona kot njega: »iz njegovih oči je sevala ista strast kakor prej, [...] Tisto noč ni mogel spati [...] za trenutek se ga je polastila celo divja misel, da bi vzel velik brusni kamen, ki je ležal v kotu, ter ga vrgel onemu na glavo« (Kersnik 1982: 34). Čeprav pri njem prevladujejo negativna čustva, lahko naletimo tudi na pozitivnejša. Večina čustev je podana z opisi, je pa nekaj neposredno poimenovanih čustev.

Cilka je bolj nesrečna, medtem ko Šimon kaže predvsem jezo. Šimon vseskozi svoja čustva izraža površinsko, pozitivna čustva pokaže v dveh primerih. V dveh primerih naletimo na neposredno poimenovanje. Podobno se kaže tudi pri Cilki, ki kompleksnejša čustva pokaže enkrat, enkrat pokaže pozitivno čustvo in v enem izmed primerov so njena čustva neposredno poimenovana.

2.6 »Otroški dohtar« (1887)

V sliki nastopa veliko oseb, vendar največ čustev izkazuje Molek in Manica. Molek je ljubezen do Manice izkazoval tako, da ji je kopičil premoženje in ji nameraval izročiti posestvo. Moleka v začetku slike pripovedovalec opiše pozitivno, kasneje ga prikaže kot trmastega. Molek izraža čustva tako neposredno kot tudi z opisi. Na enem mestu so njegova čustva kompleksnejša: »Molek ga ni mogel spoznati in je imel vrhu svoje nejevolje še veliko skrb, da bi ga deklica ne ugledala, stoječega za grmovjem. Ves večer in vso noč se je srdil [...] Drugega dne se je hipoma ustavil pred Mano – sama sta bila v veži – ter vprašal osorno« (Kersnik 1982: 43).

Čustva so v tej sliki povečini negativna z vidno razliko med čustvovanjem Moleka in Manice, v večji meri niso neposredno poimenovana, prav tako so v večini primerov izražena nekompleksno. Tudi Manica na enem mestu izraža kompleksnejša čustva: »Mani bi bil skoro vrč, ki ga je imela v roki, zdrknil na tla, a bilo je nekaj v njej, kar jo je osrečevalo, neko čustvo samostalnosti ali neka zavest [...] Zardela je sicer, a vendar rekla odločno« (Kersnik 1982: 43). V primeru Manice vidimo večino pozitivnih čustev neposredno poimenovanih, čeprav so med njimi tudi negativna.

2.7 Kmetška smrt (1890)

V sliki naletimo na motiv pretiranega dela. Planjavec je opisan pozitivno, njegovo delo in nesreča sta opisana stvarno. Spremembe v naravi lahko povežemo s spremembami v čustvovanju likov, prav tako so lahko opisi narave metafora za notranje življenje, npr.: »velel [je] sinu Antonu, naj pripravi nekoliko škopnikov ržene slame, sam pa je šel gori v breg do meje, ki je obkrožala njivo in kjer je raslo med robidovjem dokaj mladih belokožnih brez. Pod grmovjem prav na rumenem laporju je slonelo mnogo suhe praproti« (Kersnik 1982: 52). Sinu je naložil manj dela, mu skušal prihraniti trdo delo, medtem ko je šel sam v hrib, med robidovje (metafora za težko delo), sredi katerega so

bile breze (treba je čez trnje, da pridemo do brez in praproti). V sliki je malo ženskih likov – moški skozi celotno sliko čustev ne izražajo, ne čutijo empatije in se distancirajo.

Pripovedovalec na začetku opisuje vsakdanje življenje kmeta, in sicer pravi, da je tako življenje sestavljeno pol iz smeha in pol iz joka – čustev ne poimenuje neposredno, za občutji uporabi najbolj značilni gesti. V sliki večkrat naletimo na molk. Čustva so povečini negativna in v večini primerov niso neposredno poimenovana, prav tako so v vseh primerih izražena nekompleksno. Pozitivna čustva so izražena v dveh primerih. Zasledimo tako neposredno poimenovanje kot opisovanje čustev z opisi.

2.8 Mamon (1891)

V zadnji sliki naletimo na realističen opis stvarnosti. Kljub pomanjkanju čustev prvoosebni pripovedovalec pravi o življenju vikarja: »Jaz bi dejal, da je bila to prav težka, robata batina, s katero si je gladil pot življenja rajni vikar Šimon Greben« (Kersnik 1982: 58) – predvideva, da mu ni bilo lahko. Podobno sklepa tudi na koncu slike.

Slika je kratka, realistično zgrajena, v njej ne najdemo podrobnejših opisov, prav tako malo izvemo o čustvih. Pride do odsotnosti čustev, v sliki ne nastopa noben ženski lik. Redka čustva, na katera v sliki naletimo, so pozitivna, niso neposredno poimenovana, prav tako so v vseh primerih izražena nekompleksno.

3 Sklep

Slike zastavljene hipoteze v večini potrjujejo. Le v sliki »Otroški dohtar« sta razmerje med neposrednim poimenovanjem in opisovanjem čustev sorazmerna, v vseh drugih slikah se hipoteza 1 popolnoma potrdi. Vse slike potrjujejo hipotezo 2, medtem ko pri hipotezi 3 opazimo odstopanja, npr. »Otroški dohtar« jo le deloma potrjuje. Pomembno je omeniti, da slike v splošnem vsebujejo več moških kot ženskih likov, kljub temu je v Kmetski smrti zelo jasno razlikovanje med čustvovanjem moških in ženskih likov. Prav tako je čustvovanje moških likov opisano v večji meri, kar potrjuje tudi hipotezo 4. Nobena izmed mojih ugotovitev za obdobje realizma ni presenetljiva, saj je tak način pisanja veljal vse do moderne leta 1899. Za lažjo predstavbo so vse ugotovitve zbrane v Tabeli 1.

	H1	H2		H3		H4		
	Čustva, izražena z opisi	Poimenovana čustva	Kompleksna čustva	Površinska čustva	Ženske izražajo negativna čustva	Moški izražajo pozitivna čustva	Prevladuje čustvovanje moških	Prevladuje čustvovanje žensk
Ponkrčev oča	X			X	X	X ³	X	
Rojenica	X ⁴			X ⁵	X	X	X	
V zemljiški knjigi	X ⁶			X	X	X ⁷	X ⁸	
Mačkova očeta		X		X		(X) ⁹	X ¹⁰	
Mohorčev Tone	X			X	X ¹¹		X ¹²	
»Otroški dohtar«	X	X		X	X	X ¹³	X	
Kmetska smrt	X			X ¹⁴	X ¹⁵		X	
Mamon	X			X		X	X ¹⁶	

Tabela 1: Skupne ugotovitve.

Prispevek je nastal na podlagi magistrskega dela na Univerzi v Novi Gorici. Še enkrat bi se zahvalila mentorici doc. dr. Ivani Zajc za napotke in pomoč pri pisanju.

Članek je nastal v okviru temeljnega raziskovalnega projekta Oblike sramu v slovenski književnosti (J6-60113), ki ga financira Javna agencija za znanstvenoraziskovalno in inovacijsko dejavnost Republike Slovenije (ARIS).

- 3 Moški liki izražajo pozitivnejša čustva v primerjavi z ženskimi, čeprav so povečini vsa čustva negativna.
- 4 Razen v začetku so čustva v večji meri izražena z opisi – čustvovanje rastlin je na več mestih izraženo z neposrednim poimenovanjem.
- 5 Čustva so le v primerih rastlin predstavljena kompleksnejše.
- 6 V dialogu med zdravnikom in odvetnikov so čustva v več primerih izražena z neposrednim poimenovanjem.
- 7 Ženski lik je en, vendar čustvuje povečini negativno. Čustva so v večini bolj negativna, vendar moški liki izražajo pozitivnejša čustva.
- 8 Ženski lik je en in čustvuje manj kot moški liki.
- 9 Moški liki čustvujejo tako negativno kot pozitivno, vendar ženskih likov ni.
- 10 Ženskih likov ni.
- 11 Tudi moški liki izražajo negativna čustva.
- 12 Ženskih likov je manj (čustvuje le Cilka).
- 13 Moški liki kažejo pozitivnejša čustva, čeprav Molek na veliko mestih izraža jezo.
- 14 Na več mestih naletimo na molk, ki nakazuje na zatiranje oz. na nezmožnost izkazovanja čustev.
- 15 Moški liki na več mestih kažejo brezčutnost oz. svojih čustev ne izražajo.
- 16 Ženskih likov ni.

Literatura

- CARACCILO, Marco, 2022: Cognitive Science: Literary Emotions From Appraisal to Embodiment. Patrick Colm Hogan, Bradley J. Irish, Lalita Pandit Hogan (ur.): *The Routledge Companion to Literature and Emotion*. London: Routledge. 50–60.
- GAUTAM, Arpit, 2023: The Language of Silence: Analyzing Unspoken Emotions in Literature. *Medium*. <https://medium.com/@arp3348/the-language-of-silence-analyzing-unspoken-emotions-in-literature-8353fbb29866>
- HOGAN, Patrick Colm, 2010: Fictions and Feelings: On the Place of Literature in the Study of Emotion. *Emotion Review* II/2.184–195.
- HOGAN, Patrick Colm, 2016: Affect Studies. *Oxford Research Encyclopedia of Literature*. <https://doi.org/10.1093/acrefore/9780190201098.013.105>
- HOGAN, Patrick Colm, IRISH, Bradley J., 2022: Introduction. Literary Feelings: Understanding Emotions. Patrick Colm Hogan, Bradley J. Irish, Lalita Pandit Hogan (ur.): *The Routledge Companion to Literature and Emotion*. London: Routledge. 1–11.
- KERSNIK, Janko, 1982: *Kmetske slike*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- KIM, Evgeny, 2020: *Emotions in Literature: Computational Modelling in the Context of Genres and Characters*. Stuttgart: Institut für Maschinelle Sprachverarbeitung der Universität Stuttgart.
- KIM, Evgeniy, KLINGER, Roman, 2018: A Survey on Sentiment and Emotion Analysis for Computational Literary Studies. *Zeitschrift für digitale Geisteswissenschaften*. <https://arxiv.org/abs/1808.03137>
- MANNING, Nicholas, 2016: Can Realism Speak of Affect? Forces of Emotional Alterity in Realist Modes. *L'Atelier* VIII/1. 220–238.
- MINTZ, Susannah B., 2013: *Hurt and Pain: Literature and the Suffering Body*. London: A&C Black.
- NÜNNING, Vera, 2017: The Affective Value of Fiction: Presenting and Evoking Emotions. Ingeborg Jandl, Susanne Knaller, Sabine Schönfellner (ur.): *Writing Emotions: Theoretical Concepts and Selected Case Studies in Literature*. Bielefeld: transcript Verlag. 29–54.
- OATLEY, Keith, 2002: Emotions and the Story Worlds of Fiction. Melanie C. Green, Jeffrey J. Strange, Timothy C. Brock (ur.): *Narrative Impact: Social and Cognitive Foundations*. Mahwah: Erlbaum. 39–69.
- POGAČNIK, Jože, ZADRAVEC, Fran, 1973: *Zgodovina slovenskega slovstva*. Maribor: Obzorja.